

บทที่ 4 เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

ในการทำนิติกรรมนั้น เมื่อบุคคลทำนิติกรรมถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วโดยปกตินิติกรรมย่อมเกิดผลโดยทันที แต่ในบางกรณีผู้ทำนิติกรรมนั้นเองยังไม่ต้องการให้นิติกรรมเกิดผลในทันที หรือเมื่อนิติกรรมเกิดผลแล้วก็ต้องการให้สิ้นผลลงในอนาคต ซึ่งกฎหมายก็ต้อง บังคับให้เป็นไปตามเจตนาของผู้ทำนิติกรรมตามหลักเกณฑ์ และขอบเขตในเรื่องเสรีภาพแห่ง การแสดงเจตนา และความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา¹

สำหรับการศึกษาเรื่องเงื่อนไข และเงื่อนไขเวลานั้น ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์บรรพ 1 ลักษณะนิติกรรมได้บัญญัติหลักเกณฑ์ว่าด้วยเงื่อนไข และเงื่อนไขไว้ในหมวด 4 ตั้งแต่มาตรา 182 ถึงมาตรา 193 เพื่อให้ผู้ทำนิติกรรมกำหนด หรือตกลงกันว่าจะให้นิติกรรมเกิดผล หรือสิ้นผลใน กรณีใด หรือเมื่อใด โดยกำหนดเป็นเงื่อนไข และเงื่อนไขไว้ในนิติกรรมนั้น โดยเงื่อนไขจะอยู่ในมาตรา 182 ถึงมาตรา 190 ส่วนเงื่อนไขจะอยู่ในมาตรา 191 ถึงมาตรา 193

นอกจากนี้เงื่อนไขที่ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ไว้ในบรรพอื่นๆ ก็ยังมีอยู่ด้วยกันในหลายเรื่องอาทิ บรรพ 5 ลักษณะ 1 หมวด 2 ว่าด้วยเงื่อนไขในการสมรส หรือบรรพ 6 มรดก ข้อกำหนดในพินัยกรรม เป็นต้น

ตัวอย่าง มาตรา 1707 “ถ้าข้อกำหนดพินัยกรรมตั้งผู้รับพินัยกรรมโดยมีเงื่อนไขว่าให้ผู้รับพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินที่ยกให้ โดยพินัยกรรมนั้นแก่ผู้อื่นให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นเป็นอันไม่มีเลย”

4.1 เงื่อนไข

เงื่อนไข ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ บรรพ 1 ลักษณะนิติกรรมได้บัญญัติหลักเกณฑ์ว่าด้วยเงื่อนไขไว้ในหมวด 4 ตั้งแต่ มาตรา 182 ถึงมาตรา 190 ดังนี้

4.1.1 ความหมายและลักษณะของเงื่อนไข

มาตรา 182 “ข้อความใดอันบังคับไว้ให้นิติกรรมเป็นผล หรือสิ้นผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่ในอนาคต ข้อความนั้นเรียกว่าเงื่อนไข”

เงื่อนไข หมายถึง ข้อความอันบังคับไว้ให้นิติกรรมเป็นผล หรือสิ้นผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่ในอนาคต ดังนั้น เหตุการณ์เป็นข้อกำหนด ซึ่งต้องเป็นเหตุการณ์ในอนาคต และไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่อันทำให้นิติกรรมนั้นเป็นผล หรือสิ้นผล

จากบทบัญญัติมาตรา 182 อาจสรุปได้ว่า เงื่อนไข คือ ข้อกำหนดในนิติกรรมซึ่งคู่กรณีแสดงเจตนาตกลงกันไว้ต้องการให้นิติกรรมนั้นเกิดผลขึ้น หรือสิ้นผลลงโดยอาศัยเหตุอันใดอันหนึ่งซึ่งเหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นในอนาคต และเป็นเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน กล่าวคืออาจจะเกิดขึ้น หรือไม่ ก็ได้หรืออาจจะอีกนัยหนึ่ง เงื่อนไข ก็คือ การแสดงเจตนาของคู่กรณีกำหนดไว้ในที่การใด ๆ ซึ่งเป็น ผลทำให้ความเป็นผล หรือสิ้นผลของนิติกรรมต้องอาศัยเหตุการณ์ไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างใดอย่างหนึ่ง²

¹ พวงผกา บุญโสภณ และคณะ. (2553). คำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 161.

² ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2552). ย่อหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นิติกรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม. หน้า 220-221.

เงื่อนไขนั้นต้องมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้³

1. เป็นเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง

โดยปกติเหตุการณ์ที่จะนำมากำหนดเป็นเงื่อนไขนั้นอาจเป็นเหตุการณ์อะไรก็ได้ แต่ก็มีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่าเหตุการณ์บางอย่างที่ไม่อาจนำมากำหนดเป็นเงื่อนไขได้ ได้แก่ .

(1) เหตุการณ์ที่เป็นองค์ประกอบสาระสำคัญประการใดประการหนึ่งของสัญญา เพราะหากองค์ประกอบเป็นเรื่องไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่เสียแล้ว สัญญาก็คงยังไม่เกิดขึ้นเลย จึงไม่ใช่เป็นกรณีที่ต้องมาพิจารณาว่าสัญญานั้นเกิดขึ้น หรือไม่

(2) เงื่อนไขต้องไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามสัญญา เพราะการปฏิบัติตาม สัญญาเป็นหน้าที่หรือหน้าที่ที่คู่สัญญาจะต้องทำอยู่แล้ว การไม่ปฏิบัติตามสัญญาจะอ้างว่าเป็นเรื่องที่เงื่อนไขไม่สำเร็จเพราะการจะปฏิบัติตามสัญญาเป็นเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนไม่ได้

2. เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หมายความว่า ในขณะที่ทำนิติกรรมเหตุการณ์นั้นยังไม่เกิดขึ้น

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงจะให้เงินแก่นายโหม่ง ซึ่งเป็นบุตร 200,000 บาท โดยมีข้อกำหนดว่าจะให้เงินจำนวนดังกล่าวแก่นายโหม่ง ต่อเมื่อนายสองเรียนสำเร็จได้รับปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต

ดังนี้ ข้อกำหนดนั้นเรียกว่าเงื่อนไข โดยเป็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะในขณะที่ทำนิติกรรมนายสองเรียนยังไม่สำเร็จ

3. เหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่

เหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่ หมายความว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่เกิดขึ้น

เหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน หมายความว่าเหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นมา หรือไม่ก็ได้ ถ้าเหตุการณ์นั้นเกิดมาอย่างแน่นอนเหตุการณ์นั้นก็ไม่ใช่เรื่องที่จะมากำหนดเป็นเงื่อนไขแต่เป็นเรื่องที่สามารถเอามากำหนดเป็นเงื่อนไขเวลาได้ เหตุการณ์ในอนาคตที่จะเอามากำหนดเป็นเงื่อนไขนี้อาจจะเป็นเหตุการณ์ที่อยู่ในอำนาจของคู่กรณี หรือที่มีอยู่ในอำนาจของคู่กรณีก็ได้ หรืออาจจะอยู่ในอำนาจของบุคคลภายนอก หรืออยู่นอกเหนืออำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้⁴

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงกับนายโหม่งว่านายหม่าจะซื้อที่ดินของนายโหม่ง ถ้าบิดาของนายหม่าให้เงินนายหม่าห้าแสนบาท ดังนี้การที่นายหม่าจะได้รับเงินจากบิดาห้าแสนบาท หรือไม่เป็นเหตุการณ์อันไม่แน่นอน กล่าวคือยังไม่แน่นอนว่าบิดาของนายหม่าจะให้เงินห้าแสนบาทแก่นายหม่า หรือไม่

ตัวอย่าง นายโหม่งทำสัญญากับนายเท่งว่าจะขายที่ดินของตนในจังหวัดพิษณุโลก ให้นายเท่งในราคา 2,000,000 บาท ถ้านายหม่าถูกย้ายไปรับราชการที่จังหวัดเชียงใหม่ การที่ นายโหม่งจะถูกย้ายไปรับราชการที่จังหวัดเชียงใหม่ หรือไม่นั้นเป็นเหตุการณ์ในอนาคต และไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่ ซึ่งนำมากำหนดเป็นเงื่อนไขในนิติกรรมถ้านายโหม่งถูกย้ายไปรับราชการที่จังหวัดเชียงใหม่ นิติกรรมก็จะเป็ผลเพราะเงื่อนไขสำเร็จ หรือ

³ จำปี โสภิตพันธุ์. (2545). คำอธิบายนิติกรรมสัญญา. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : วิญญูชน. หน้า 195-196.

⁴ จิตฤดี วีระเวสส์. (2555). สรุปย่อหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อภีโชติ. หน้า 110.

นายโหม่งสัญญาจะให้นายเท่ง เข้าบ้านของตนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีข้อกำหนดในนิติกรรมว่า ถ้านายโหม่งถูกย้ายเข้ามารับราชการในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อใดก็ให้สัญญาเช่าบ้าน สิ้นสุดลง ดังนี้ ย่อมเป็นเงื่อนไขซึ่งกำหนดให้นิติกรรมขึ้นผลด้วยเงื่อนไขสำเร็จ ถ้านายโหม่งถูกย้ายเข้ามารับราชการในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อใด สัญญาเช่าบ้านก็สิ้นสุดลงทันที

4.1.2 ชนิดของเงื่อนไข

มาตรา 183 “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมนั้นย่อมเป็นผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลในเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

ถ้าคู่กรณีแห่งนิติกรรมได้แสดงเจตนาไว้ด้วยกันว่าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้นให้มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนสำเร็จ ก็ให้เป็นไปตามเจตนาเช่นนั้น”

การแบ่งชนิดของเงื่อนไข ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ สามารถแบ่งเงื่อนไขออกได้เป็น 2 ชนิด คือ เงื่อนไขบังคับก่อน และเงื่อนไขบังคับหลัง ดังนี้

1.1 เงื่อนไขบังคับก่อน

เงื่อนไขบังคับก่อน หมายถึง ข้อกำหนดที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดไว้ให้ นิติกรรมเป็นผลตามกฎหมาย หรือเกิดผลตามกฎหมายต่อเมื่อมีเหตุการณ์ในอนาคตอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น กล่าวคือ ในขณะที่มีการกำหนดเงื่อนไขขึ้น นิติกรรมยังไม่เป็นผลตามกฎหมาย หรือเกิดผลตามกฎหมายต่อเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

ศาสตราจารย์ ดร.ศนันท์ภรณ์ โสทธิพันธ์ กล่าวว่า เงื่อนไขบังคับก่อนเป็นการนำเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนมากำหนดความเป็นผลของนิติกรรมตามมาตรา 183 วรรคแรก ซึ่งสำหรับผลของนิติกรรมนั้นจะเป็นผลอะไรขึ้นอยู่กับประเภทของนิติกรรม โดยอาจเป็นผลในทาง หนี้ก็ได้ หรือเป็นผลทางทรัพย์สินก็ได้ หรือในกรณีของนิติกรรมการซื้อขายอาจเป็นไปได้ทั้งผลในทางหนี้และผลในทางทรัพย์สินด้วยกัน⁵

ดังนั้น เงื่อนไขบังคับก่อน หมายถึง เงื่อนไขซึ่งคู่กรณีได้ตกลงกันไว้ไม่มีผลบังคับให้นิติกรรมเป็นผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว หรือเป็นเงื่อนไขอันขวางไว้ให้นิติกรรมเกิดผลนั่นเอง⁶

ตัวอย่าง นายหนัก อยู่ที่กรุงเทพฯ ทำสัญญาซื้อขายบ้าน และที่ดินที่จังหวัด พิษณุโลกจากนายแน่น โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่านายหนักจะซื้อต่อเมื่อทางราชการย้ายนายหนักไปอยู่จังหวัดพิษณุโลกแล้ว ต่อมาทางราชการส่งย้ายนายหนักไปอยู่จังหวัดพิษณุโลก ดังนี้ ถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้วสัญญาซื้อขายบ้าน และที่ดินระหว่างนายหนัก และนายแน่นจึงมีผลใช้บังคับกันได้ตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 1901/2526 จำเลยประสงค์จะให้เช่าที่ดินมีกำหนดเวลา ไม่เกิน 3 ปี จึงระบุในสัญญาว่าจำเลยมอบให้โจทก์เป็นนายหน้าไปจัดการดำเนินการจดทะเบียนการเช่าที่ดิน ณ สำนักงานที่ดินแล้วจำเลยยอมจ่ายค่านายหน้าให้แก่โจทก์เป็นจำนวนเงิน 5 % ของค่าเช่าโดยจ่ายในวันจดทะเบียนที่ดิน ณ สำนักงานที่ดินเป็นสัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับก่อนคือถือการจดทะเบียนการเช่าระหว่างผู้ให้เช่า (จำเลย) กับผู้เช่าที่สำนักงานที่ดินเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการเป็นนายหน้า เมื่อยังมิได้มีการจดทะเบียนการเช่าเพราะผู้เช่าผิดสัญญา ดังนี้ โจทก์ยังไม่มีสิทธิเรียกค่านายหน้าจากจำเลย

⁵ ศนันท์ภรณ์ โสทธิพันธ์. (2558). คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน. หน้า 212-213.

⁶ ไชยศ เหมะรัชตะ. เล่มเดิม. หน้า 223.

คำพิพากษาฎีกาที่ 2952/2537 ข้อความในเอกสารระบุว่าจำเลยที่ 1 ซึ่งเคยเป็นลูกจ้างโจทก์ขอเสนอตัวเองกลับเข้าทำงานกับโจทก์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อผ่อนชำระหนี้ โดยขอทำงานแค่เพียง 2 ปีเท่านั้น และขอรับเงินเดือนตามที่เคยได้รับครั้งสุดท้ายกับเสนอเงื่อนไขการผ่อนชำระเงินให้โจทก์ว่าจะผ่อนเท่าใดข้อความเช่นนี้เป็นเงื่อนไขบังคับไว้ก่อนว่าหากโจทก์รับจำเลยที่ 1 กลับเข้าทำงานจำเลยที่ 1 ก็ผ่อนชำระเงินตามฟ้องให้แก่โจทก์ เมื่อโจทก์ไม่ยอมรับจำเลยที่ 1 เข้าทำงานเงื่อนไขบังคับไว้ก่อนจึงยังไม่สำเร็จ ความยินยอมชำระเงินให้แก่โจทก์ยังไม่เกิดขึ้น

1.2 เงื่อนไขบังคับหลัง

เงื่อนไขบังคับหลัง หมายถึง ข้อกำหนดที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดไว้ใน นิติกรรมผลใช้บังคับกันได้ตามกฎหมายอยู่แล้วต้องสิ้นผลลงในเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งในอนาคตเกิดขึ้น กล่าวคือ ในขณะที่มีการกำหนดเงื่อนไขนิติกรรมยังเป็นผลตามกฎหมาย หรือเกิดผลตามกฎหมายอยู่ต่อมาต้องสิ้นผลลงเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

ดังนั้น เงื่อนไขบังคับหลัง คือ เงื่อนไขที่คู่กรณีได้ตกลงกันให้มีผลทำให้ นิติกรรมนั้นสิ้นสุดลง เมื่อเงื่อนไขนั้นได้สำเร็จลงแล้ว⁷

ตัวอย่าง นายศักดิ์ให้นายแสงเช่าบ้านของตนโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา แต่ได้มีการตกลงกันไว้ว่า หากนายแสงถูกย้ายไปทำงานต่างจังหวัดเมื่อใดก็ให้สัญญาเช่าบ้านนั้นสิ้นสุดลง ดังนี้แล้วยอมถือว่าเป็นเงื่อนไขอันมีผลต่อความสิ้นสุด กล่าวคือยอมเป็นเงื่อนไขอันมีผลต่อการสิ้นสุดของสัญญานั้นเอง

ตัวอย่าง นายศักดิ์ทำสัญญาเช่าบ้านของนายแสง โดยได้มีการกำหนดเงื่อนไขบังคับหลังเอาไว้ว่าให้สัญญาเช่าบ้านมีผลสิ้นสุดลง เมื่อนายศักดิ์เดินทางไปต่างประเทศ ดังนี้แล้ว หากต่อมานายศักดิ์ได้เดินทางไปต่างประเทศ ก็ยอมถือว่าเป็นเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว สัญญาเช่าบ้านระหว่างนายศักดิ์ และนายแสงที่มีอยู่จึงมีผลเป็นอันสิ้นสุดลง

4.2 ผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไข

การทำนิติกรรมที่มีเงื่อนไข มีลักษณะแตกต่างจากการทำนิติกรรมโดยทั่วไป ดังนั้น ผลของนิติกรรมที่ทำขึ้นโดยมีเงื่อนไขก็ย่อมแตกต่างไปจากนิติกรรมที่ทำไปโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ได้บัญญัติถึงผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไขเอาไว้สามารถแยกพิจารณาได้ 2 กรณี กล่าวคือ ผลในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และผลในเมื่อเงื่อนไขดังกล่าวนั้นได้สำเร็จแล้ว

1. ผลในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ

นิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีเงื่อนไขนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนิติกรรมที่ยังไม่เกิดผล หรือยังไม่สิ้นผลแล้วแต่กรณี สิทธิ และหน้าที่ของคู่กรณียังไม่เกิดขึ้น หรือยังไม่ระงับไป แต่อยู่ในความหวังว่าอาจเกิดขึ้นหรือระงับไปได้เมื่อเงื่อนไขสำเร็จเรื่องนี้ นักนิติศาสตร์บางท่านเรียกว่า สิทธิในความหวัง (Droit en germe) คือเป็นสิทธิที่จะได้รับประโยชน์ด้วยความสำเร็จของเงื่อนไข⁸ถือว่าดีกว่าความหวังธรรมดา ซึ่งเป็นความหวังโดยไม่มีสิทธิอะไรเลย

⁷ แหล่งเดิม. หน้า 224.

⁸ เสนีย์ ปราโมช. (2509). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2) พุทธศักราช 2478 แก้ไขเพิ่มเติม 2505. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสาสน์. หน้า 290.

ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ เป็นช่วงเวลาที่สิทธิ และหน้าที่ของคู่กรณีอยู่ในความหวังว่าจะเกิดขึ้น หรือระงับไปได้เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ กฎหมายจึงคุ้มครองสิทธิในความหวังของคู่กรณี โดยกำหนดให้คู่กรณีมีสิทธิ และหน้าที่ต่อกัน บางประการ

4.2.1 หน้าที่ที่จะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียประโยชน์

มาตรา 184 “ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแห่งนิติกรรมอันอยู่ในบังคับเงื่อนไขจะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา 184 หมายความว่า คู่กรณีแต่ละฝ่ายจะต้องละเว้นไม่ทำการใดๆ ให้เสื่อมเสียประโยชน์ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งที่จะพึงได้รับเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

บุคคลที่ทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไขนั้นบุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากความสำเร็จของเงื่อนไขเป็นผู้ที่มีสิทธิในความหวังว่าจะได้รับสิทธิตามนิติกรรมนั้นเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนั้น เมื่อมีสิทธิในความหวังคู่กรณีของนิติกรรมอีกฝ่ายหนึ่งจึงมีหน้าที่ที่จะต้องงดเว้นไม่ทำอะไรให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์ที่คู่กรณีฝ่ายแรกจะได้รับ จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น การทำให้เสียผลประโยชน์นั้นอาจจะเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่ตัวทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมนั้น หรือเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้⁹

การทำให้เสื่อมเสียประโยชน์ อาจเป็นได้ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ทำให้เสื่อมเสียแก่ตัวทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาขายบ้านให้นายโหม่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ นายหม่าจะเอาบ้านไปโอนขายให้บุคคลอื่น หรือจะซื้อบ้านเสียยอมไม่ได้ เพราะถ้าทำไปเมื่อเงื่อนไขสำเร็จสัญญาซื้อขายบ้านระหว่างนายหม่า และนายโหม่งเกิดผลขึ้น และนายหม่าไม่มีบ้านส่งมอบให้นายโหม่ง นายหม่าต้องรับผิดชอบต่อนายโหม่งในการที่ได้กระทำไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ในลักษณะสัญญา มาตรา 371 คือ ต้องชดใช้ ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

ประการที่สอง ทำให้เสื่อมเสียแก่สิทธิในทรัพย์สิน

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาขายที่ดินให้นายโหม่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนายหม่าจะไปทำสัญญากับนายเท่งยอมให้นายเท่งทำถนนผ่านที่ดินแปลงนั้นเพื่อใช้เป็นทางเดินยอมไม่ได้ เพราะถ้าเงื่อนไขสำเร็จสัญญาซื้อขายเกิดผลนายโหม่งจะเสียสิทธิในการใช้ที่ดินไปบางส่วน เนื่องจากนายเท่งไปทำถนนใช้เป็นทางเดินผ่านที่ดินแปลงนั้นเสียแล้ว ดังนี้ นายโหม่งมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากนายหม่าได้ตามมาตรา 371 เช่นเดียวกัน

4.2.2 สิทธิในการที่จะจำหน่าย รับมรดก หรือจัดการป้องกันรักษาสิทธิในความหวัง

มาตรา 185 “ในระหว่างที่เงื่อนไขมิได้สำเร็จนั้น สิทธิ และหน้าที่ต่างๆ ของคู่กรณีมีอย่างไร จะจำหน่าย จะรับมรดก จะจัดการป้องกัน รักษา หรือจะทำประกันไว้ประการใดตามกฎหมายก็ย่อมทำได้”

⁹ อัครวิทย์ สุมาวงศ์. (2555). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษาแห่งเนติบัณฑิตยสภา หน้า 181.

ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จถึงแม้คู่กรณีจะมีเพียงสิทธิในความหวัง ซึ่งยังไม่แน่นอนก็ตาม กฎหมายก็ยังคุ้มครอง และรับรองสิทธิดังกล่าว โดยให้คู่กรณีมีสิทธิในความหวัง มีสิทธิที่จะจำหน่าย รั้งมรดก จัดการป้องกันรักษา หรือทำประกันไว้ได้

ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และคู่กรณีจะมีเพียงสิทธิในความหวัง แม้คู่กรณีจะมีเพียงสิทธิในความหวัง แต่สิทธินั้นไม่เลื่อนลอยแต่ค่อนข้างจะแน่นอนกฎหมายจึงรับรองให้คู่กรณีสามารถจำหน่าย รั้งมรดก จัดการป้องกัน หรือทำประกันสิทธิเหล่านั้นได้¹⁰

ตัวอย่าง การจำหน่ายสิทธิและหน้าที่

นายหม่าตกลงขายรถยนต์ให้นายโหม่ง 1 คัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ นายหม่า หรือนายโหม่งอาจจำหน่ายสิทธิ และหน้าที่ที่มีต่อกันนั้น โดยโอนสิทธิและหน้าที่ของตนให้แก่ นายเท่งไปได้ ถ้านายหม่าเป็นผู้โอนให้นายเท่ง นายเท่งย่อมมีสิทธิ (ในฐานะเป็นผู้ขายรถยนต์) ที่จะได้รับชำระราคารถยนต์จากนายโหม่ง และมีหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบรถยนต์ให้แก่ นายโหม่ง ในเมื่อนายโหม่งชำระราคารถยนต์ให้เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

ตัวอย่าง การรั้งมรดกสิทธิและหน้าที่

ตามตัวอย่างข้างต้น ถ้านายหม่าตายลงก่อนเงื่อนไขสำเร็จ ทายาทโดยชอบธรรมของนายหม่า ย่อมรั้งมรดกสิทธิในการเป็นผู้ขายรถยนต์ตามเงื่อนไข ให้แก่นายโหม่ง และในขณะเดียวกันก็ย่อมรั้งมรดกหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบรถยนต์ให้แก่ นายโหม่ง เมื่อนายโหม่งชำระราคารถยนต์ให้แก่ทายาทของนายหม่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วด้วย

ตัวอย่าง การจัดการป้องกันรักษาสิทธิ

นายหม่าทำสัญญาซื้อที่ดินจากนายโหม่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าเมื่อทางราชการตัดถนนผ่านที่ดินแปลงนี้จึงจะซื้อ ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จปรากฏว่าเจ้าพนักงานบังคับคดีจะมายึดที่ดินแปลงนั้นไปขายทอดตลาด โดยเข้าใจว่าเป็นของบุคคลที่เป็นจำเลยในคดี เช่นนี้ นายหม่าอาจเข้าร้องขอตัดทรัพย์ โต้เถียงได้ว่าทรัพย์นั้นเป็นของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง คือ นายโหม่งไม่ใช่ของจำเลย

ตัวอย่าง การทำประกันสิทธิ

ตามตัวอย่างข้างต้นนั้น ในการซื้อขายที่ดินดังกล่าวข้างต้น นายโหม่งผู้ขายอาจให้ นายหม่าผู้ซื้อหาบุคคล หรือธนาคารมาค้ำประกันการชำระราคาที่ดินเพื่อความแน่นอนไว้ด้วยก็ได้

4.2.3 หน้าที่ที่จะต้องทำการโดยสุจริต

มาตรา 186 “ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายใดเสียเปรียบ และคู่กรณีฝ่ายนั้นกระทำการโดยไม่สุจริตจนเป็นเหตุให้เงื่อนไขนั้นไม่สำเร็จ ให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายใดได้เปรียบ และคู่กรณีฝ่ายนั้นกระทำการโดยไม่สุจริตจนเป็นเหตุให้เงื่อนไขนั้นสำเร็จให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นมิได้สำเร็จเลย”

มาตรา 186 กล่าวถึงสิทธิ และหน้าที่ของคู่กรณีในนิติกรรมที่มีเงื่อนไข โดยถือเป็นหน้าที่ของคู่กรณีว่าในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จคู่กรณีจะต้องกระทำการโดยสุจริตโดยจะต้องปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปตามที่ควรจะเป็น จะไปกระทำการอย่างใดๆเพื่อให้เกิดเหตุตามที่ได้ตกลงกันให้เป็นเงื่อนไขมันเกิดขึ้นมา หรือไม่

¹⁰ แหล่งเดิม. หน้า 181.

เกิดขึ้นตามที่ตนต้องการเพื่อจะให้เกิดประโยชน์แก่ตนนั้นไม่ได้ หากคู่กรณีไปกระทำการเพื่อปิดเบี่ยงให้เหตุการณ์ที่กำหนดเป็นเงื่อนไขเกิดขึ้นมา หรือไม่เกิดขึ้นตามที่ตนต้องการแล้ว ถ้ากระทำไปโดยไม่สุจริตขัดขวางไม่ให้เงื่อนไขสำเร็จ หรือชวนชวายทำให้เงื่อนไขนั้นสำเร็จเพื่อประโยชน์ของตน กฎหมายบัญญัติให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จ หรือไม่สำเร็จตรงข้ามกับความเป็นจริงเพื่อลงโทษคู่กรณีที่กระทำเช่นนั้น¹¹

หลักในมาตรา 186 นี้ เนื่องมาจากหลักทั่วไปในมาตรา 5 ที่ว่าในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต

ดังนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่แน่นอนว่าจะสำเร็จ หรือไม่นั้น กฎหมายจึงห้ามมิให้คู่กรณีจัดทำให้เงื่อนไขสำเร็จ หรือไม่สำเร็จโดยไม่สุจริต และบัญญัติผลตอบแทนการกระทำโดยไม่สุจริตไว้โดยเฉพาะในมาตรา 186 นี้ กล่าวคือ ถ้าคู่กรณีเข้าปองปิดขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริตให้ถือว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้ว หรือถ้าชวนชวายจัดทำให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต ก็ให้ถือว่า เงื่อนไขมิได้สำเร็จเลย ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกิดผลร้ายแก่ผู้ไม่สุจริตนั่นเอง

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาซื้อที่ดิน และบ้านของนายโหน่ง ซึ่งกำลังปลูกสร้างในราคา 2,800,000 บาท โดยมีเงื่อนไขว่าจะซื้อต่อเมื่อสร้างบ้านเสร็จเรียบร้อยภายในเดือนสิงหาคม 2562 ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ นายหม่ากลับใจไม่ยอมซื้อเพราะรู้สึกว่าจะแพงเกินไป จึงคิดหาทางป้องกันขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จ เพื่อที่ตนจะไม่ต้องซื้อบ้านหลังนั้น โดยให้พรรคพวกของ นายหม่าไปวางเพลิงเผาบ้านหลังนั้นเสีย เช่นนี้ถือว่านายหม่าเข้าปองปิดขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จ โดยไม่สุจริต จึงทำให้สัญญาซื้อขายบ้านเกิดผล และนายหม่าต้องซื้อบ้านของนายโหน่งในราคา 2,800,000 บาท ตามที่ตกลงกันได้

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงซื้อนาฬิกาจากนายโหน่ง 2 เรือน โดยนายโหน่งได้สัญญาว่า ถ้านาฬิกาเสียภายใน 6 เดือน นายโหน่งจะคืนเงินให้พร้อมทั้งเปลี่ยนนาฬิกาเรือนใหม่ให้นายหม่าด้วย นายหม่าอยากได้นาฬิกาเรือนใหม่ จึงแกล้งทำนาฬิกาทั้ง 2 เรือนตกหลายครั้งจนนาฬิกาเสียภายใน 3 เดือนแล้วไปเรียกร้องเงินคืนและนาฬิกาเรือนใหม่จากนายโหน่ง ดังนี้ ถือว่านายหม่าได้ชวนชวายจัดทำให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต มาตรา 186 วรรคสอง จึงให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นมิได้สำเร็จเลย นายโหน่งสามารถปฏิเสธไม่รับคืนนาฬิกา และไม่คืนเงินให้แก่ นายหม่าได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 446/2473,575/2509 ในคดีที่เกี่ยวกับเรื่องนายหน้าบอกขายทรัพย์สิน ซึ่งนายหน้าหาผู้ซื้อได้แล้วแต่เจ้าของทรัพย์สินแอบไปตกลงกับผู้ซื้อเสียเอง เพื่อจะไม่ให้ ค่านายหน้านั้น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่านายหน้ายังมีสิทธิได้ค่านายหน้า โดยอาศัยหลักกฎหมายในมาตรา 186 นี้ ผู้ขายจะอ้างมาตรา 845 มาเป็นข้อต่อสู้ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 560/2510 โจทก์จำเลยทำสัญญาจะซื้อขายต่อกัน โดยระบุว่าจำเลยซึ่งเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมขายแทน ส. ผู้เยาว์ และได้กำหนดไว้ว่าผู้ขายจะดำเนินการยื่น คำร้องต่อศาลเพื่อขอขายความหมายของสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินรายนี้ของเด็ก ก็คือเมื่อศาลอนุญาตให้ขาย เมื่อจำเลยยื่นคำร้องขอขายที่ดินของเด็กแล้ว ศาลสั่งไม่อนุญาตก็ยอมเป็นอันไม่ซื้อขายกันตามสัญญา การที่ไม่อนุญาตให้ขายมิใช่เป็นการที่จำเลยขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จแต่อย่างไร

¹¹ แหล่งเดิม. หน้า 183.

ผลในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว โดยหลักทั่วไปที่ได้ศึกษามาแล้ว นิติกรรมที่มีเงื่อนไขย่อมเป็นผลหรือสิ้นผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จสุดแล้ว แต่ว่าจะเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน หรือเงื่อนไขบังคับหลัง กล่าวคือ ถ้าเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมเกิดผลบังคับในทันทีที่เงื่อนไขสำเร็จ ถ้าเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลังนิติกรรมสิ้นผลบังคับในทันทีที่เงื่อนไขสำเร็จเช่นเดียวกัน¹²

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงซื้อรถยนต์คันหนึ่งจากนายโหน่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า จะซื้อต่อเมื่อนายหม่าขายรถยนต์คันเก่าของตนได้แล้ว ต่อมานายหม่าขายรถยนต์คันเก่าให้นายเท่ง เช่นนี้ เรียกว่าเงื่อนไขบังคับก่อนสำเร็จแล้ว สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่างนายหม่า และนายโหน่งจึงเกิดผลในทันทีที่นายหม่าขายรถยนต์ของตนให้นายเท่งนั่นเอง

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงเช่ารถยนต์ของนายโหน่งที่กรุงเทพฯ เพื่อขับไปทำธุระส่วนตัวที่จังหวัดยะลา โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่าเมื่อนายหม่าเสร็จธุระที่จังหวัดยะลา และกลับถึงกรุงเทพฯ แล้วให้สัญญาเช่าสิ้นสุดลง ดังนี้ เมื่อนายหม่ากลับจากจังหวัดยะลามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อใดถือว่าเงื่อนไขบังคับหลังสำเร็จแล้วทำให้สัญญาเช่าระหว่างนายหม่า และนายโหน่งสิ้นสุดลงนับแต่เวลาที่นายหม่ากลับถึงกรุงเทพฯ เรียกร้อยแล้ว

แต่ในบางกรณีกฎหมายยอมให้คู่กรณีตกลงกันได้ว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วให้ นิติกรรมเกิดผลย้อนหลังไปในเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนที่เงื่อนไขสำเร็จ ดังที่มาตรา 183 วรรคสาม “ถ้าคู่กรณีแห่งนิติกรรมได้แสดงเจตนาไว้ด้วยกันว่าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้นให้มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนสำเร็จก็ให้เป็นไปตามเจตนา เช่นนั้น”

หมายความว่า คู่กรณีจะตกลงกันได้ไว้ก็ได้ว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วให้นิติกรรมมีผลหรือสิ้นผลย้อนหลังไปถึงวันเวลาที่ทำนิติกรรม หรือก่อนนั้น หรือภายหลัง ต่อมาเมื่อเป็นดังนี้จึงมีผลว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วนิติกรรมจะเกิดผล หรือสิ้นผลย้อนหลังไปถึงวันเวลาที่คู่กรณีตกลงกันไว้แทนที่จะเกิดผล หรือสิ้นผลตั้งแต่วันที่เงื่อนไขสำเร็จตามหลักทั่วไป¹³

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงทำสัญญาซื้อขายที่สวนทุเรียนกับนายโหน่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า นายโหน่งจะซื้อที่สวนทุเรียนก็ต่อเมื่อนายโหน่งได้รับเงินจากบิดาของนายโหน่งแล้ว และตกลงกันอีกว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วให้สัญญาซื้อขายที่สวนทุเรียนมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ทำสัญญาดังนี้ เมื่อนายโหน่งได้รับเงินจากบิดาถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว โดยหลักทั่วไปกรรมสิทธิ์ในที่ดินสวนจะโอนไปยังนายโหน่งในสภาพที่เป็นอยู่ในขณะที่เงื่อนไขสำเร็จ คือตั้งแต่นายโหน่งได้รับเงินจากบิดา แต่โดยที่นายหม่า และนายโหน่งได้ตกลงกันไว้เป็นพิเศษดังกล่าวแล้วผลจึงมีว่ากรรมสิทธิ์ในที่ดินสวนทุเรียนโอนไปยังผู้ซื้อ คือ นายโหน่งตั้งแต่วันทำสัญญาซื้อขายสวนลำไย และในขณะเดียวกัน ดอกผลของที่ดินสวนทุเรียนซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่วันทำสัญญาก็จะตกเป็นของนายโหน่งด้วยมาตรา 1336 ซึ่งบัญญัติว่าเจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น

4.3 เงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์

เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้น ตามปกติย่อมเป็นเรื่องเหี่ยวร้างมิให้นิติกรรมมีผลบังคับในทันที หรือให้นิติกรรมสิ้นผลลงในอนาคต แล้วแต่กรณี แต่ถ้าเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้นเป็นเงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์ ย่อมมีผลเป็นเครื่องเหี่ยวร้างดังกล่าว และมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของ นิติกรรมนั้นด้วย¹⁴

¹² พวงผกา บุญโสภากย์ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 174.

¹³ แหล่งเดิม. หน้า 174-175.

¹⁴ แหล่งเดิม. หน้า 186.

เงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์กำหนดเอาไว้มีอยู่ด้วยกัน 4 กรณี คือ

1. เงื่อนไขที่สำเร็จแล้ว หรือที่ไม่อาจสำเร็จได้ในเวลาทำนิติกรรม
2. เงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
3. เงื่อนไขที่เป็นการพนันวิสัย และ
4. เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งจะสำเร็จ หรือไม่สุดแล้วแต่ใจของลูกหนี้

4.3.1 เงื่อนไขที่สำเร็จ หรือที่ไม่อาจสำเร็จได้ในเวลาทำนิติกรรม

มาตรา 187 “ถ้าเงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

ถ้าเป็นอันแน่นอนในเวลาทำนิติกรรมว่าเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

ตราบใดที่คู่กรณียังไม่รู้ว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้วตามวรรคหนึ่ง หรือไม่อาจสำเร็จได้ตามวรรคสอง ตราบนั้นคู่กรณียังมีสิทธิ และหน้าที่ตามมาตรา 184 และมาตรา 185”

จากบทบัญญัติมาตรา 187 วรรคแรก เป็นกรณีการนำเงื่อนไขที่สำเร็จแล้วมาเป็นเงื่อนไข หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมนั้นเป็นอันสมบูรณ์ปราศจากเงื่อนไข หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังนิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งผลของนิติกรรมก็จะเป็นไปในทำนองเดียวกับเงื่อนไขสำเร็จ¹⁵

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาซื้อรถยนต์จากนายโหน่ง 1 คัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าสัญญาจะมีผลต่อเมื่อลูกชายนายหม่ากลับมาจากประเทศอิตาลี แต่ความปรากฏว่าในขณะที่นายหม่า และนายโหน่งทำสัญญาเงื่อนไขเช่นนั้น ลูกชายนายหม่าได้กลับมาจากประเทศอิตาลีแล้ว ย่อมถือได้ว่าสัญญาซื้อขายรถยนต์นั้นเป็นอันสมบูรณ์โดยถือเอาว่าปราศจากเงื่อนไขนั้นๆ หรือ นายหม่าทำสัญญาเช่าบ้านของนายโหน่งโดยในสัญญาเช่ามีเงื่อนไขบังคับหลังว่าถ้าหากนายหม่าถูกย้ายไปรับราชการยังต่างจังหวัดให้สัญญาเช่านั้นสิ้นสุดลง แต่ปรากฏว่าในขณะที่นายหม่า และ นายโหน่งทำสัญญากันนั้นได้มีคำสั่งให้นายหม่าไปรับราชการต่างจังหวัด เช่นนี้ย่อมถือได้ว่าการเช่านั้นย่อมสิ้นสุดลงในขณะที่ทำสัญญานั้นทันที เพราะถือว่าสัญญาตกเป็นโมฆะอันนับได้ว่าไม่มีการเข้าตั้งแต่เริ่มแรก เนื่องจากเหตุการณ์อันเป็นความไม่แน่นอนที่จะถือเป็นเงื่อนไขได้เกิดขึ้นแล้วมิใช่เป็นเหตุการณ์ในอนาคต ดังวัตถุประสงค์ของเรื่องของการตกลงกำหนดเงื่อนไขแห่งนิติกรรมแต่อย่างใด

จากกล่าวมาแล้วว่า เหตุการณ์ที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดขึ้นเป็น เงื่อนไขในนิติกรรมนั้นต้องเป็นเหตุการณ์ในอนาคตและไม่แน่นอน คือเป็นเหตุการณ์ในอนาคต ซึ่งผู้ทำนิติกรรมไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่ ถ้าผู้ทำนิติกรรมกำหนดเหตุการณ์ที่รู้กันว่าจะเกิดขึ้นแล้ว หรือไม่อาจเกิดขึ้นได้มาเป็นเงื่อนไข ย่อมทำให้ข้อกำหนดนั้นตกไป ไม่ถือว่าเป็นเงื่อนไข หรือทำให้นิติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นโมฆะไปเลยก็ได้ ดังที่

1.1 กรณีที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในขณะที่ทำนิติกรรม หรือที่เรียกว่า “เงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม” มาเป็นเงื่อนไข

ถ้าหากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน กฎหมายให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไขเลย แต่ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง กฎหมายให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาซื้อรถยนต์จากนายโหน่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ถ้านายแห่งลูกชายนายหม่าเรียนจบนิติศาสตรมหาบัณฑิตกลับมาจากต่างประเทศก่อนจึงให้สัญญานี้มีผล ปรากฏว่าในขณะที่

¹⁵ ไชยยศ เหมะรัชตะ. เล่มเดิม. หน้า 225.

ทำสัญญานั้น ลูกของนายหม่าเรียนจบกลับมาจากต่างประเทศแล้ว ดังนี้ จะเห็นได้ว่าในขณะที่ทำสัญญานั้น เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งเป็นเหตุให้สัญญาเกิดผลสำเร็จได้สำเร็จลงแล้ว จึงทำให้นิติกรรมเกิดผลทันที ดังนั้น สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่างนายหม่า และนายโหม่งเป็นอันสมบูรณ์เหมือนกับว่าไม่มีเงื่อนไขเกิดขึ้นมาเลย

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาให้นายโหม่งเช่าบ้าน โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า ถ้าลูกของนายหม่ากลับจากต่างจังหวัดให้สัญญาเช่าบ้านสิ้นสุดลง เพราะนายหม่าต้องการให้ลูกของนายหม่าเข้าไปอยู่บ้านหลังดังกล่าว ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญากันลูกของนายหม่าได้กลับจากต่างจังหวัดมาแล้ว ถือว่าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังได้สำเร็จแล้วในขณะที่ทำสัญญา ดังนั้น สัญญาเช่าบ้านระหว่างนายหม่า และนายโหม่งจึงเป็นโมฆะ คือ เท่ากับว่าไม่ได้มีการทำสัญญากันเกิดขึ้นมาเลย

1.2 กรณีที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดเหตุการณ์ที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นในขณะที่ทำนิติกรรม แต่เป็นที่แน่นอนว่าไม่อาจเกิดขึ้นได้ หรือไม่อาจสำเร็จได้มาเป็นเงื่อนไข

กฎหมายบัญญัติว่า ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

จากบทบัญญัติมาตรา 187 วรรคสอง เป็นกรณีที่เงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ หมายความว่าเป็นการพ้นวิสัย เพราะเงื่อนไขพ้นวิสัยมีบัญญัติอยู่แล้วในมาตรา 189 ดังนั้น เงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้นี้จึงหมายความว่า เงื่อนไขนั้นมีทางสำเร็จแต่ก็มีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขัดขวางจึงทำให้เงื่อนไขนั้นไม่มีทางที่จะสำเร็จได้เลย การนำเงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้มาเป็นเงื่อนไข ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมนั้นเป็นโมฆะเพราะไม่มีทางที่นิติกรรมจะเกิดผลหากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังนิติกรรมนั้นเป็นอันสมบูรณ์ปราศจากเงื่อนไขเพราะไม่มีทางที่นิติกรรมจะสิ้นสุด¹⁶

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงขายรถยนต์ของตนให้แก่ นายโหม่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะขายให้ก็ต่อเมื่อเรือบรรทุกรถยนต์คันใหม่ของนายหม่ามาถึงท่าเรือที่กรุงเทพฯ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ปรากฏว่าในขณะที่ตกลงกันนั้น เรือที่บรรทุกรถยนต์คันใหม่ของนายหม่าถูกมรสุมในทะเล และอับปางลงไม่สามารถที่จะแล่นมาถึงท่าเรือที่กรุงเทพฯ ได้ ดังนั้นถือว่าเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่างนายหม่า และนายโหม่งจึงเป็นโมฆะ ไม่มีผลผูกพันกันแต่อย่างใด

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาให้นายโหม่งเช่าบ้านของตน โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่าถ้าลูกของนายหม่ากลับจากต่างจังหวัดแล้วให้สัญญาเช่าบ้านสิ้นสุดลง ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญากันนั้น ลูกของนายหม่าซึ่งอยู่ต่างจังหวัดได้ประสบอุบัติเหตุถึงแก่ความตายไปแล้ว ดังนั้น ถือว่าเงื่อนไขบังคับหลังที่กำหนดกันไว้ไม่อาจสำเร็จได้ คือ ลูกของนายหม่ากลับมาไม่ได้แล้ว จึงเท่ากับว่า ไม่มีเงื่อนไขเลย สัญญาเช่าบ้านระหว่างนายหม่า และนายโหม่งจึงสมบูรณ์เหมือนกับไม่มีเงื่อนไข

1.3 ตราบใดที่คู่กรณี ไม่รู้ว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้วตามวรรคหนึ่ง หรือเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ตามวรรคสอง คู่กรณีมีหน้าที่ที่จะต้องคว้านไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 184

หรือยังคงมีสิทธิที่จะจำหน่าย รั้งมรดก ป้องกันรักษา หรือทำประกันสิทธิตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 185 ได้ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดในเรื่องผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไข

¹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 226.

นอกจากนี้ความรู้ หรือไม่รู้ของคู่กรณีแห่งนิติกรรม ก็เป็นข้อสำคัญเพราะในมาตรา 187 วรรคท้าย เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ให้ตราใบคู่กรณียังไม่รู้ว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว หรือไม่อาจสำเร็จได้ตราใบนั้น กฎหมายให้ใช้บทบัญญัติมาตรา 184 และมาตรา 185 บังคับแล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นกรณีที่ปรากฏว่าคู่กรณีแห่งนิติกรรมยังไม่ทราบว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้ว หรือไม่อาจสำเร็จได้จะต้องถือว่าในระหว่างนั้นจะนำมาตรา 184 และมาตรา 185 อันเกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่ของคู่กรณีมาใช้บังคับด้วย¹⁷

4.3.2 เงื่อนไขไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 188 “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนนิติกรรมนั้น เป็นโมฆะ”

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ มีลักษณะทำนองเดียวกับนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์อันมิชอบด้วยกฎหมาย¹⁸

ถ้าเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้น เป็นการกำหนดเงื่อนไขในเรื่องที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมของประชาชนแล้วจะทำในนิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ โดยเงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดกันไว้เป็นเรื่องที่มีกฎหมายห้ามไว้โดยชัดแจ้ง หรือกฎหมายกำหนดความผิดอาญาเอาไว้

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงกับนายโหน่งว่าจะให้เงินแก่นายโหน่งจำนวน 300,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่านายโหน่งต้องไปใช้มัดแทงนายเท่งให้บาดเจ็บเสียก่อน ดังนี้การให้ใช้มัดแทงผู้อื่นเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา จึงเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับก่อนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งทำให้ผลของสัญญาระหว่างนายหม่า และนายโหน่งในการที่นายหม่าจะให้เงินนายโหน่ง 300,000 บาทนั้นตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา 188

ส่วนเงื่อนไขที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดไว้นั้นเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนถึงความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ หรือทำให้เกิดความระส่ำระสายในหมู่ประชาชนส่วนร่วมทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เกิดความหวาดกลัว

ตัวอย่าง ลูกของนายหม่าถูกกล่าวหาว่าฆ่าคนซึ่งนายโหน่งเป็นพยานรู้เห็นเรื่องดังกล่าว ต่อมา นายหม่าได้มาตกลงกับนายโหน่งว่าจะให้สร้อยทอง 5 บาท แก่นายโหน่งจำนวน 1 เส้น ถ้านายโหน่งให้การต่อศาลว่าไม่รู้เห็นถึงการที่ลูกของนายหม่าไปฆ่าคน และศาลไม่ลงโทษลูกของนายหม่า ดังนี้แล้ว เงื่อนไขที่นายหม่าตกลงกับนายโหน่งนั้นเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน สัญญาให้สร้อยทองระหว่างนายหม่า และนายโหน่งจึงตกเป็นโมฆะตามมาตรา 188 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 133/2505)

เงื่อนไขที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อทัศนคติในด้านจริยธรรมของประชาชนโดยทั่วไป หรืออาจทำให้ศีลธรรมของประชาชนเสื่อมทรามไปในทางใดทางหนึ่ง อาจกระทบถึงสถาบันทางด้านครอบครัวด้วย

¹⁷ แหล่งเดิม.

¹⁸ จี๊ด เศรษฐบุตร แก้ไขเพิ่มเติมโดย ดาราพร ธีระวัฒน์. (2552). หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 170.

ตัวอย่าง นายหม่าตกลงกับนายโห่งว่าจะให้รถยนต์รุ่นใหม่ล่าสุดแก่นายโห่งจำนวน 1 คัน ถ้าหากนายโห่งสามารถหาผู้หญิงมาร่วมหลับนอนกับนายหม่าได้ ดังนี้ ถือได้ว่าเป็นการกำหนดเงื่อนไขที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนทำให้สัญญาให้รถยนต์ระหว่างนายหม่า และนายโห่งนั้นไม่มีผลเป็นโมฆะ

มาตรา 188 คล้ายคลึงกับมาตรา 150 และมีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะเช่นเดียวกัน แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่ที่ว่ามาตรา 150 เป็นเรื่องวัตถุประสงค์ของนิติกรรมโดยตรงที่ไม่ชอบ ด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่มาตรา 188 เป็นเรื่องการกำหนดเงื่อนไขซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบของนิติกรรมเท่านั้นไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการทำนิติกรรมโดยตรง

4.3.3 เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย

มาตรา 189 “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน และเงื่อนไขนั้นเป็นการพันวิสัย นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลัง และเงื่อนไขนั้นเป็นการพันวิสัยให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข”

เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย หมายความว่า เรื่องที่กำหนดเป็นเงื่อนไขนั้นเป็นที่เห็นได้โดยแน่นอนหรือเห็นได้โดยทั่วไปว่าเป็นไปไม่ได้ หรือไม่อาจสำเร็จได้เลย

การกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวนี้ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนจะทำนิติกรรมตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังกฎหมายถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไขเจตนาของคู่กรณีว่าไม่ต้องการให้เกิดผลในทางกฎหมายกรณีเงื่อนไขเป็นพันวิสัยมีลักษณะอย่างเกี่ยวกับกรณีที่ผู้ทำนิติกรรมได้เอาเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วมาเป็นเงื่อนไขและปรากฏผลออกมาแล้วว่าไม่อาจจะสำเร็จได้¹⁹

นิติกรรมจะมีผลก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขบังคับก่อนอันเป็นพันวิสัยจะเกิดขึ้นนั้น

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาให้เงินนายโห่ง 300,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่านายโห่งต้องยกภูเขาให้เคลื่อนที่ไปได้ดังนี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย ซึ่งทำให้ นิติกรรมระหว่างนายหม่า และนายโห่งตกเป็นโมฆะ คือมีผลเสียเปล่าตามมาตรา 189 วรรคแรก

ตัวอย่าง นายหม่าทำนิติกรรมให้นายโห่งมีสิทธิอาศัยในที่ดิน และบ้านของนายหม่าตลอดชีวิตของนายโห่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่าถ้าเมื่อใดฝนตกเป็นไฟจึงให้นายโห่งหมดสิทธิ จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขฝนจะตกเป็นไฟนี้เป็นเรื่องพันวิสัยไม่อาจเป็นไปไม่ได้ กฎหมายจึงบัญญัติให้นิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข ดังนั้นนิติกรรมที่นายหม่าทำกับนายโห่งจึงถือเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์ โดยไม่มีเงื่อนไขตามมาตรา 189 วรรคสอง

การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยนี้ คล้ายคลึงกับกรณีที่วัตถุประสงค์ของ นิติกรรมเป็นการพันวิสัยในมาตรา 150 โดยมีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ แต่มีข้อแตกต่างกันเช่นเดียวกันที่ได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนั้น การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยในมาตรา 189 นี้ ยังมีความคล้ายคลึงกับการกำหนดเงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้ในมาตรา 187 วรรคสองอีกด้วย โดยมีผลในกฎหมายเช่นเดียวกัน การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยก็ดี หรือเงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้ก็ดี ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไขเป็นอย่างเดียวกันทั้งสองกรณี

¹⁹ แหล่งเดิม. หน้า 172-173.

แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่ที่ว่าเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยนั้นเป็นเรื่องเห็นได้ โดยทั่วไปไม่อาจเป็นไปได้หรือไม่อาจสำเร็จได้ แต่เงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้เป็นเรื่องที่โดยทั่วไปอาจสำเร็จได้ แต่มีเหตุการณ์อื่นมาขัดขวางจึงทำให้ไม่อาจสำเร็จได้

4.3.4 เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งสำเร็จ หรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ .

มาตรา 190 “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน และเป็นเงื่อนไขอันจะสำเร็จได้หรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ”

การทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไขนั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน และผู้ทำนิติกรรม กำหนดว่าเงื่อนไขสำเร็จ หรือไม่แล้วแต่ความพอใจของผู้เป็นลูกหนี้ เช่นนี้กฎหมายบัญญัติให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ตามมาตรา 190 ดังนี้

1. เงื่อนไขที่อยู่ในบังคับของมาตรา 190 ต้องเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนเท่านั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังไม่อยู่ในบังคับของมาตรานี้ และไม่ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญากับนายโหน่งว่าจะขายทองคำแท่งให้ นายโหน่ง เมื่อนายหม่าพอใจ ดังนี้ถือเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับก่อน ซึ่งจะสำเร็จ หรือไม่แล้ว แต่ความพอใจของนายหม่า ซึ่งเป็นลูกหนี้ในอันที่จะต้องมอบทองคำแท่งให้นายโหน่ง ย่อมมีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ตามมาตรา 190

แต่ถ้าเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับหลัง :

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาเช่าบ้านของนายโหน่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่าสัญญาเช่าจะสิ้นสุดลง เมื่อนายโหน่งพอใจจะเลิกสัญญา เช่นนี้ถือว่าเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับหลัง ซึ่งจะสำเร็จ หรือไม่แล้วแต่ความพอใจของนายหม่า จึงไม่อยู่ในข้อบังคับของมาตรา 190 สัญญาเช่าบ้านระหว่างนายหม่า และนายโหน่งย่อมสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะแต่อย่างใด

2. เงื่อนไขบังคับก่อน ซึ่งเป็นเหตุให้นิติกรรมเป็นโมฆะตามมาตรา 190 นี้จะต้องเป็นเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความพอใจของฝ่ายลูกหนี้เท่านั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความพอใจของฝ่ายเจ้าหนี้นิติกรรมยังคงสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะ

ตัวอย่าง นายหม่าให้คำมั่นว่าจะให้เงินแก่นายโหน่งจำนวน 100,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะให้ก็ต่อเมื่อนายโหน่ง ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ที่จะได้รับเงิน 500,000 บาท พอใจรับเงินจำนวนนั้น ทั้งนี้เป็นเงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าหนี้ นิติกรรมจึงสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะ

3. เงื่อนไขซึ่งจะสำเร็จ หรือไม่แล้วแต่ความพอใจของลูกหนี้ ซึ่งมีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ตามมาตรา 190 นี้ ต้องเป็นความพอใจ หรือความสมัครใจของลูกหนี้โดยแท้จริง ถ้าเป็นเรื่องที่มีบุคคลอื่นหรืออาศัยเหตุการณ์อื่นประกอบด้วยไม่ถือว่าเป็นความพอใจของลูกหนี้โดยแท้จริงไม่อยู่ในบังคับมาตรา 190

ตัวอย่าง นายหม่าให้คำมั่นว่าจะให้รถยนต์แก่นายโหน่ง 1 คัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าถ้านายโหน่งแต่งงานแล้วจึงจะให้ เช่นนี้จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขที่กำหนดนั้น มิได้อยู่ในความพอใจของนายหม่า ลูกหนี้เพียงฝ่ายเดียวแต่ยังต้องอาศัยเหตุการณ์อย่างอื่น คือความพอใจของนายโหน่ง และหญิงที่จะแต่งงานกับนายโหน่งประกอบด้วย จึงไม่อยู่ในบังคับมาตรา 190 นิติกรรมย่อมสมบูรณ์ ใช้บังคับกันได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 693/2537 ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 190 บัญญัติว่านิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน และเป็นเงื่อนไขอันจะสำเร็จได้ หรือไม่แล้ว แต่ใจของฝ่ายลูกหนี้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หมายความว่าเงื่อนไขบังคับก่อน ซึ่งจะทำให้นิติกรรมเกิดผลขึ้น หรือไม่ยอมอยู่ที่ความพึงพอใจ

หรือความสมัครใจของลูกหนี้แต่ฝ่ายเดียวโดยไม่มีบุคคลอื่น หรืออำนาจใดๆ เข้ามาผูกพันแก่ลูกหนี้ การที่จำเลยทั้งสองตกลงจะคืนเงินมัดจำให้แก่โจทก์เมื่อจำเลยทั้งสองขายที่ดินได้นั้น ข้อตกลงดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือความสมัครใจของจำเลยทั้งสองแต่ฝ่ายเดียว แต่ขึ้นอยู่กับบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้ที่จะซื้อด้วยว่ามีความพอใจหรือไม่พอใจที่จะซื้อตามข้อเสนอของจำเลยทั้งสอง หรือไม่ ดังนั้น เงื่อนไขบังคับก่อนดังกล่าวจึงไม่ใช่เงื่อนไขอันจะสำเร็จได้หรือไม่สุดแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้จึงไม่เป็นโมฆะ

4.4 เงื่อนไขเวลา

เงื่อนไขเวลา หมายถึง ข้อกำหนดอันเกิดจากการแสดงเจตนาระหว่างคู่กรณีในนิติกรรม โดยอาศัยเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง หรือระยะเวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคตอันมีลักษณะแน่นอนมาเหนี่ยวรั้งมิให้นิติกรรมมีผลก่อนถึงกำหนด หรือให้นิติกรรมสิ้นผลเมื่อถึงกำหนดตามที่ตกลงกันไว้²⁰

ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ได้อธิบายความหมายของคำว่า เงื่อนไขเวลา ไว้ในมาตรา 182 แต่ได้บัญญัติข้ามไปถึงผลแห่งการที่นิติกรรมมีเงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้ โดยเงื่อนไขเวลาที่มีบัญญัติไว้ในมาตรา 191 ถึงมาตรา 193

4.4.1 ลักษณะของเงื่อนไขเวลา

มาตรา 191 “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นกำหนดไว้ ห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติการตามนิติกรรมนั้นก่อนถึงเวลาที่กำหนด

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดกำหนดไว้ นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผล เมื่อถึงเวลาที่กำหนด”

ศาสตราจารย์ ดร.ศนันท์กรณ โสทธิพันธ์ กล่าวว่า เงื่อนไขเวลาหมายถึง จุดช่วงเวลาที่มีการเริ่มต้นหรือสิ้นสุดความเป็นผลของนิติกรรม ซึ่งลักษณะของเงื่อนไขเวลานั้นเป็นเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนแล้ว ซึ่งผู้ทำนิติกรรมได้กำหนดเกี่ยวกับการเริ่มต้น หรือการสิ้นสุดความเป็นผลของนิติกรรม²¹

จากบทบัญญัติของกฎหมายในมาตรา 191 พอจะอธิบายความหมายของคำว่า เงื่อนไขเวลา ได้ดังนี้

1.1 เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น หมายถึง ข้อกำหนดมิให้ทวงถามปฏิบัติการตามนิติกรรมจนกว่าจะมีเหตุการณ์ที่แน่นอนในอนาคตเกิดขึ้นตามที่กำหนดไว้

1.2 เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด หมายถึง ข้อกำหนดให้นิติกรรมสิ้นผลเมื่อมีเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนเกิดขึ้นตามที่กำหนดไว้

เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอน ซึ่งผู้ทำนิติกรรมจะนำมากำหนดเป็น เงื่อนไขเวลาได้นี้มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) เหตุการณ์ในอนาคตที่เกิดขึ้นแน่นอน หรือรู้อยู่แล้วว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด การกำหนดกาลเวลา ซึ่งจะกำหนดไว้เป็นจำนวน วัน เดือน ปี หรือ ชั่วโมงก็ได้ หรือจะกำหนดไว้เป็น วัน เดือน ปี ตามปฏิทินก็ได้

²⁰ ไชยยศ เหมะรัชตะ. เล่มเดิม. หน้า 240.

²¹ ศนันท์กรณ โสทธิพันธ์. เล่มเดิม. หน้า 226.

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาเช่าบ้านของนายโหม่ง โดยมีข้อกำหนดว่าห้ามมิให้ ทวงถามให้ปฏิบัติตามสัญญาจนกว่าจะครบกำหนด 6 เดือนนับแต่วันทำสัญญา เช่นนี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไข เวลาเริ่มต้น โดยถือเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอน และรู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

ตัวอย่าง นายหม่าได้ทำสัญญาเช่าบ้านของนายโหม่ง โดยมีข้อกำหนดว่าให้ สัญญาเช่าสิ้นสุดในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ดังนั้นเป็นการกำหนดเงื่อนไขเวลาสิ้นสุด โดยถือเอาเหตุการณ์ใน อนาคตที่แน่นอน และรู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

2) เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนแต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด

การกำหนดถึงความตายของบุคคล หรือการกำหนดไว้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่ง ถึงไม่รู้แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด แต่เป็นที่แน่นอนว่าบุคคลจะต้องตายในวันใดวันหนึ่งจึงเป็นเหตุการณ์ในอนาคต ที่แน่นอนถือว่าเป็นเงื่อนไขเวลาด้วย

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงชีพให้นายโหม่ง เดือนละ 200,000 บาท เริ่มตั้งแต่บิดาของนายโหม่งตาย ดังนี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไขเวลาเริ่มต้น โดยถือเอาเหตุการณ์ใน อนาคตที่แน่นอนแต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

ตัวอย่าง นายหม่าทำสัญญาจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงชีพให้นายโหม่ง เดือนละ 30,000 บาท ตั้งแต่วันที่ทำสัญญาจนตลอดชีวิตของนายโหม่ง ดังนั้น เป็นการกำหนดเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดโดยถือเอาเหตุการณ์ ในอนาคตที่แน่นอนแต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

2. ข้อเปรียบเทียบระหว่างเงื่อนไข และเงื่อนไข

2.1 ลักษณะของเงื่อนไข และเงื่อนไข

เหมือนกัน กล่าวคือ เงื่อนไข และเงื่อนไขเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ใน อนาคต เช่นเดียวกัน

ต่างกัน กล่าวคือ เงื่อนไขเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น หรือไม่เป็นแต่เพียงความหวังเท่านั้น แต่เงื่อนไขเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ที่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่าง แน่นนอน

2.2 ผลของนิติกรรม

เหมือนกัน กล่าวคือ ถ้าเงื่อนไขบังคับหลังสำเร็จ หรือถึงเวลากำหนดตามเงื่อนไข สิ้นสุดลงนิติกรรมสิ้นสุดเหมือนกัน

ต่างกัน กล่าวคือ นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นจะเกิดผลต่อเมื่อเงื่อนไข สำเร็จแล้ว แต่นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเริ่มต้น นิติกรรมนั้นจะเกิดผลแล้วตั้งแต่วินาทีทำ นิติกรรม เพียงแต่ กฎหมายห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติตามนิติกรรมก่อนถึงเวลากำหนดเท่านั้น

4.4.2 ประโยชน์แห่งเงื่อนไข

มาตรา 192 “เงื่อนไขเริ่มต้น หรือเงื่อนไขสิ้นสุดนั้นให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ากำหนดไว้เพื่อ ประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่จะปรากฏโดยเนื้อความแห่งตราสาร หรือโดยพฤติการณ์แห่งกรณีว่าได้ตั้งใจจะให้ เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ หรือแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน

ถ้าเงื่อนไขเวลาเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายนั้นจะสละประโยชน์นั้นเสียก็ได้ หากไม่กระทบกระเทือนถึงประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง จะพึงได้รับจากเงื่อนไขเวลานั้น” .

1. เงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีฝ่ายใดในนิติกรรม

จากบทบัญญัติของกฎหมายมาตรา 192 วรรคแรก จะเห็นได้ว่าโดยหลัก ทัวไปเงื่อนไขเวลาที่ย่อมกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ กล่าวคือ เงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้ในนิติกรรม ไม่ว่าจะป็นเงื่อนไขเวลาเริ่มต้น หรือเงื่อนไขเวลาสิ้นสุด กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ คือ ลูกหนี้ยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็นข้อต่อสู้เจ้าหนี้ได้ แต่เจ้าหนี้จะยกเงื่อนไขขึ้นยันลูกหนี้ไม่ได้²²

ตัวอย่าง นายหม่ำทำสัญญาขายรถยนต์ให้แก่ นายโหน่ง โดยมีข้อกำหนดว่า ให้ นายโหน่ง ผู้ซื้อชำระราคารถยนต์เมื่อครบกำหนด 3 เดือน นับตั้งแต่วันที่ทำสัญญา ดังนี้ เป็นการทำสัญญาซื้อขายรถยนต์โดยในเรื่องของการชำระราคารถยนต์นั้น มีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นกำหนดเอาไว้ ดังนั้น ถ้า นายหม่ำ ทวงถามเรียกราคารถยนต์ก่อนครบกำหนด 3 เดือน ดังกล่าว นายโหน่ง ลูกหนี้ ย่อมยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็นข้อต่อสู้ นายหม่ำ เจ้าหนี้ได้ แต่ ถ้า นายโหน่ง จะชำระราคารถยนต์ก่อนครบกำหนด 3 เดือน ถ้า นายหม่ำ มีเหตุผลอย่างใดก็ตามที่จะยังไม่ชำระราคา รถยนต์ นายหม่ำ เจ้าหนี้ จะยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้าง ยัน นายโหน่ง ลูกหนี้ เพื่อยังไม่ชำระหนี้ไม่ได้

ตัวอย่าง นายหม่ำทำสัญญาให้ยืมโทรทัศน์แก่ นายโหน่ง โดยมีข้อกำหนดว่า ให้สัญญา ยืมโทรทัศน์นี้สิ้นสุดลงเมื่อครบ 3 เดือน นับแต่วันที่ นายโหน่ง ได้รับมอบโทรทัศน์จาก นายหม่ำ ดังนี้ เป็นการทำสัญญา ยืมใช้คงรูป โดยมีเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดกำหนดเอาไว้ ดังนั้น ถ้า นายหม่ำ เรียกโทรทัศน์คืนก่อนครบกำหนด 3 เดือน ดังกล่าว นายโหน่ง ลูกหนี้ ย่อมยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็น ข้อต่อสู้ นายหม่ำ เจ้าหนี้ได้ แต่ ถ้า นายโหน่ง จะส่งคืนโทรทัศน์ก่อนครบกำหนด 3 เดือน ดังกล่าว นายหม่ำ เจ้าหนี้ จะยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้าง ยัน นายโหน่ง ลูกหนี้ เพื่อยังไม่รับคืนหาได้ไม่

ข้อยกเว้น ในบางกรณีเงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ หรือแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน

กล่าวคือ ถ้าหากปรากฏข้อความในตราสาร หรือหนังสือแห่งนิติกรรมนั้น หรือมีพฤติการณ์แห่งกรณีแสดงให้เห็นว่าผู้ทำนิติกรรมนั้นกำหนดเงื่อนไขขึ้นโดยตั้งใจให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ หรือแก่เจ้าหนี้ และลูกหนี้ทั้งสองฝ่ายด้วยกันก็ย่อมเป็นไปตามที่ผู้ทำนิติกรรมนั้นกำหนดไว้²³

ตัวอย่าง เงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้

นายแสงทำสัญญาให้ นายศักดิ์ กู้เงินไป 800,000 บาท กำหนดระยะเวลาใช้เงิน คืนภายใน 2 ปี แต่ นายแสง และ นายศักดิ์ ได้ตกลงกันกำหนดข้อความเพิ่มเติมไว้ในหนังสือหลักฐานการกู้เงินด้วยว่า ถ้า นายแสง มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินก่อนกำหนด 2 ปี ก็สามารถเรียกให้ นายศักดิ์ ชำระเงินคืนก่อนกำหนดนั้นได้ เช่นนี้จึงถือได้ว่าเป็นการตกลงกำหนดเงื่อนไข (ปรากฏโดยเนื้อความแห่งตราสาร) ให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เพราะทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ชำระเงินคืนได้ก่อนกำหนดระยะเวลาที่ได้มีการตกลงกันไว้

²² พวงผกา บุญโสภากย์ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 178.

²³ แหล่งเดิม. หน้า 174.

กรณีปรากฏโดยพฤติการณ์แห่งกรณี โดยมากเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติ ไว้ เช่น ในเรื่องการฝากทรัพย์

นายแสงได้ทำสัญญาขายฝากรถยนต์ให้แก่นายศักดิ์โดยได้กำหนดเวลาขายฝากเอาไว้ 2 เดือน ดังนี้ นายศักดิ์ผู้รับฝากซึ่งเป็นลูกหนี้จะคืนรถยนต์ให้นายแสงก่อนกำหนด 2 เดือนไม่ได้ เพราะถือว่าเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดที่กำหนดไว้นี้ กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่นายแสง ผู้ฝากซึ่งเป็นเจ้าหนี้ (มาตรา 662) แต่นายแสงผู้ฝากซึ่งเป็นเจ้าหนี้จะเรียกรถยนต์คืนก่อนกำหนด 2 เดือนได้ (มาตรา 663)

ตัวอย่าง เงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน

กรณีของการฝากเงินไว้กับธนาคาร ประเภทฝากประจำ ซึ่งมีข้อตกลงกันระหว่างธนาคารและผู้ฝากว่าจะไม่ถอนเงินคืนก่อนกำหนด 1 ปี นับแต่วันฝาก และผู้ฝากได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงกว่าปกติคือร้อยละ 8 ต่อปีนั้น ตามมาตรา 673 ผู้ฝากจะถูกถอนเงินคืนก่อนกำหนด 1 ปี และธนาคารผู้รับฝากจะคืนเงินให้ผู้ฝากก่อนกำหนดนั้นก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะถือว่าต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากเงื่อนไขเวลาด้วยกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคือผู้ฝากได้ดอกเบี้ย และธนาคารได้ประโยชน์ในการนำเงินของผู้ฝากไปหมุนเวียนทำประโยชน์ได้ตลอดกำหนดเวลาที่ตกลงกันได้

2. กระแสประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลา

จากบทบัญญัติมาตรา 192 วรรคสอง สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลานั้น ฝ่ายใดจะสูญเสียก็ได้

ประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลานั้น ฝ่ายใดจะสูญเสียก็ได้ หมายความว่าคู่กรณี ฝ่ายใดได้รับประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลา คู่กรณีฝ่ายนั้นจะสูญเสียประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลานั้นเสียก็ได้ กล่าวคือ ถ้าเป็นเงื่อนไขเวลาที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ ลูกหนี้สูญเสียประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาได้ โดยชำระหนี้ก่อนกำหนดเงื่อนไขเวลา ถ้าเป็นเงื่อนไขเวลาที่เป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้ก็สูญเสียประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาได้ โดยยอมรับชำระหนี้ก่อนกำหนดเงื่อนไขเวลา การสูญเสียประโยชน์แห่งเวลานอกจากแสดงออกโดยตรงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังอาจแสดงออกโดยปริยาย หรือแสดงออกโดยประการอื่น แต่ไม่กล่าวอ้างประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาเป็นข้อต่อสู้ถือว่าลูกหนี้สูญเสียประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาแล้ว²⁴

คำพิพากษาฎีกาที่ 1189/2499 จำเลยกับบริวารทำให้เกิดเพลิงไหม้ เสียหายแก่ทรัพย์สินของโจทก์ และทำสัญญายอมรับใช้เงินให้แก่โจทก์ภายในกำหนด 2 ปี ต่อมาจำเลยปฏิเสธไม่ยอมใช้เงินให้โจทก์ตามสัญญา โจทก์จึงมาฟ้องต่อศาลก่อนครบกำหนด 2 ปี จำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบ และอ้างว่าถูกหลอกลวงให้ลงชื่อในสัญญา ดังนี้ แสดงให้เห็นว่าจำเลยยอมสละเงื่อนไขเวลา หรือไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาตามมาตรา 192 วรรคสองแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 1671/2505 จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินโจทก์ไว้ก่อนถึง กำหนดชำระ โจทก์ฟ้องให้จำเลยใช้เงินคืนเมื่อจำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบในสัญญา โดยอ้างว่าเป็นนิติกรรมอำพราง ย่อมแสดงว่าจำเลยไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาในสัญญาแล้ว โดยเหตุนี้เงื่อนไขเวลาจึงไม่เป็นข้อที่จำเลยจะอ้างเป็นประโยชน์ต่อไป

²⁴ แหล่งเดิม. หน้า 180.

คำพิพากษาฎีกาที่ 1098/2507 จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินจากโจทก์ก่อนถึง กำหนดชำระคืน โจทก์ฟ้องคดีขอให้ศาลบังคับให้จำเลยชำระเงินคืนแก่โจทก์ จำเลยปฏิเสธความรับผิดชอบว่าชำระหนี้เงินกู้นั้นแล้ว ย่อมแสดงว่าจำเลยไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขในสัญญากู้นั้น เงื่อนไขจึงไม่เป็นข้อที่ลูกหนี้จะอ้างเป็นประโยชน์ต่อไป

การสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 192 วรรคสองอาจจะเป็นการแสดงออกของผู้ได้รับประโยชน์แห่งเงื่อนไขโดยตรง หรือปริยายก็ได้ จำเลยที่ 1 ให้การปฏิเสธหนี้ของโจทก์อย่างเดียว โดยมีได้ยกเงื่อนไขขึ้นเป็นข้อต่อสู้ เป็นการสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขนั้นโดยปริยาย ศาลจะหยิบยกปัญหาเรื่องเงื่อนไขขึ้นวินิจฉัยเองไม่ได้ เพราะมิใช่ปัญหาอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

คำพิพากษาฎีกาที่ 2201/2535 โจทก์พร้อมที่จะชำระราคาที่ดินพิพาท ทั้งหมดให้แก่จำเลยที่ 1 และแจ้งให้จำเลยที่ 1 โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินพิพาทให้แก่โจทก์ แต่จำเลยที่ 1 ไม่ไปโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่โจทก์ตามนัด ทั้งต่อมายังมีหนังสือบอกเลิกสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินพิพาทให้แก่โจทก์ ดังนี้ ถือได้ว่าจำเลยที่ 1 ได้แยงสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์จึงฟ้องจำเลยที่ 1 ให้ โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินพิพาทกับรับชำระราคาจากโจทก์ก่อนครบกำหนดเงื่อนไขได้

2.2 การสละประโยชน์แห่งเงื่อนไข ย่อมไม่กระทบกระทั่งถึงประโยชน์ อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับตามเงื่อนไข

ประโยชน์แห่งเงื่อนไขนั้น คู่กรณีฝ่ายที่ได้รับประโยชน์อาจสละเสียได้ก็จริง แต่จะต้องไม่ทำให้เกิดผลเสียหายแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าเงื่อนไขกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวจะสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขนั้นไม่ได้²⁵

ตัวอย่าง นายแสงทำสัญญากู้เงินนายศักดิ์ไป 700,000 บาท อัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 15 ต่อปี กำหนดชำระเงินคืนภายใน 3 ปี และมีข้อตกลงเพิ่มเติมด้วยว่า นายแสงจะนำเงินมาชำระคืนก่อนกำหนด 3 ปีไม่ได้ เพราะนายศักดิ์ต้องการดอกเบี้ย ข้อตกลงดังกล่าวนี้ใช้บังคับได้ไม่ขัดต่อมาตรา 150 เพราะถือว่าเป็นข้อกำหนดเงื่อนไขเพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ดังนั้น นายแสงอาจสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขโดยนำเงินชำระคืนให้นายศักดิ์ก่อนครบกำหนด 3 ปีได้ แต่ต้องไม่กระทบกระทั่งถึงประโยชน์ที่นายศักดิ์จะพึงได้จากเงื่อนไขนั้น กล่าวคือ นายแสงจะต้องได้รับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี คำนวณตามกำหนดเวลา 3 ปี ตามที่ได้มีการตกลงกันไว้ด้วย

4.4.3 กรณีที่ลูกหนี้ถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้

มาตรา 193 “ในกรณีดังต่อไปนี้ ฝ่ายลูกหนี้จะถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดมิได้

- (1) ลูกหนี้ถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย
- (2) ลูกหนี้ไม่ให้ประกันในเมื่อจำต้องให้
- (3) ลูกหนี้ได้ทำลาย หรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้

²⁵ แหล่งเดิม. หน้า 181.

(4) ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้เป็นประกัน โดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมิได้ยินยอมด้วย”

การที่กฎหมายสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าเงื่อนไขที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ลูกหนี้นั้นก็เพราะว่าการกำหนดเงื่อนไขเป็นไปตามข้อตกลง หรือเจตนาของคู่กรณี ซึ่งเจ้าหนี้นยอมให้ลูกหนี้เลื่อนการชำระหนี้ไป เพราะเชื่อถือว่าลูกหนี้จะสามารถชำระหนี้ได้ แต่ถ้าเมื่อใดลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำให้เจ้าหนี้เชื่อถือได้แล้ว เจ้าหนี้ก็มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามนิติกรรมได้ทันที ตามมาตรา 193 ซึ่งได้อธิบายไว้ 4 กรณีคือ

1. ลูกหนี้ถูกศาลพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย

เมื่อลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวจนไม่สามารถชำระหนี้ได้ และศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลายแล้ว ลูกหนี้จะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้ ดังนั้น เจ้าหนี้จึงมีสิทธิยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ภายในกำหนดเวลาสองเดือนนับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดถึงแม้นิติกรรมอันก่อให้เกิดหนี้นั้นจะมีเงื่อนไขก็ตาม²⁶

ตัวอย่าง นายแสงกู้ยืมเงินจากนายศักดิ์ไปจำนวน 800,000 บาท โดยได้มีการตกลงชำระเงินคืนภายในระยะเวลา 3 ปี หลังจากนายแสงได้กู้ยืมเงินนายศักดิ์ไป 1 ปี นายแสงถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด แม้ยังไม่ถึงกำหนดเวลาในการชำระหนี้ นายศักดิ์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ เพราะนายแสงจะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้แล้ว

2. ลูกหนี้ไม่ให้เป็นประกันในเมื่อจำต้องให้

ลูกหนี้ไม่ให้เป็นประกันในเมื่อจำต้องให้ต้องปรากฏว่าเจ้าหนี้ และลูกหนี้ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาว่าลูกหนี้จะหาประกันมาให้เจ้าหนี้ เช่น ด้วยการที่ลูกหนี้จะเอาทรัพย์สินมาจำนอง หรือจำนำเพื่อเป็นการประกันหนี้ หรือลูกหนี้หาบุคคลมาค้ำประกัน แต่ลูกหนี้ไม่ได้ทำประกันกับเจ้าหนี้ตามข้อตกลง เจ้าหนี้จึงมีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามนิติกรรมได้ทันทีเช่นเดียวกัน²⁷

ตัวอย่าง นายแสงกู้ยืมเงินนายศักดิ์ 800,000 บาท โดยได้มีการตกลงกันว่านายแสงจะเอาสร้อยข้อมือเพชรมามอบไว้แก่นายศักดิ์เพื่อเป็นการจำนำ และนายศักดิ์ยอมให้ระยะเวลาแก่นายแสงที่จะชำระหนี้ภายในกำหนด 8 เดือน ดังนั้นแล้ว ถ้านายแสงไม่เอาสร้อยเพชรมามอบให้นายศักดิ์เพื่อเป็นการจำนำตามข้อตกลงแล้ว นายแสงจะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้ นายศักดิ์มีสิทธิเรียกร้องให้นายแสงชำระเงินคืนในทันที ไม่ต้องรอให้ครบกำหนด 8 เดือนตามสัญญา

3. ลูกหนี้ได้ทำลาย หรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้

ลูกหนี้ได้ทำลาย หรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้หมายความว่า ลูกหนี้ได้ให้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ไว้แล้ว ต่อมาลูกหนี้ได้ทำลายหรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันที่ได้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้ ทั้งนี้เจ้าหนี้มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ทันทีโดยลูกหนี้จะยกเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขต่อสู้อีกไม่ได้²⁸

ตัวอย่าง นายแสงกู้ยืมเงินจากนายศักดิ์ไปจำนวน 800,000 บาท โดยได้ตกลงกันว่าจะชำระคืนภายในเวลา 3 ปี โดยนายแสงได้เอาที่ดินพร้อมบ้านมาจำนองเพื่อเป็นประกันการชำระหนี้แก่นายศักดิ์

²⁶ แหล่งเดิม. หน้า 182.

²⁷ แหล่งเดิม. หน้า 183.

²⁸ แหล่งเดิม.

หลังจากกู้ยืมเงินจากนายศักดิ์ได้ 1 ปี นายแสงได้รื้อถอนบ้านออกไปจากที่ดิน ดังนี้แล้วจึงถือได้ว่านายแสงได้ทำให้ ประกันลดน้อยถอยลง ซึ่งนายศักดิ์ผู้เป็นเจ้าของที่ดินนั้นมิมีสิทธิทวงถามให้นายแสงชำระหนี้ได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้ครบ ระยะเวลา 3 ปี ตามที่ได้มีการตกลงกันไว้ นายศักดิ์จะยกเอาประโยชน์จากเงื่อนเวลาขึ้นเป็นข้อต่อสู้ไม่ได้

ประเด็นเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ

การประกันตามมาตรา 193 (3) นี้ หมายถึง การประกันตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น การเอาสังหาริมทรัพย์มาประกันการชำระหนี้ ต้องทำเป็นสัญญาจำนอง ตามมาตรา 702 มาตรา 703 ซึ่งต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 714

คำพิพากษาฎีกาที่ 1539/2505 ถ้าเป็นการเอาเอกสารแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.

1) หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3) หรือแม้แต่โฉนดที่ดินมาให้เจ้าหนี้ยึดไว้เป็นประกัน ไม่ถือว่าเป็น การประกันตามมาตรา 193 (3) ในกรณีดังกล่าวนี้ถึงแม้ลูกหนี้ทำให้อสังหาริมทรัพย์นั้นมีราคาลดน้อยถอยลง ก็ไม่ ถือเป็นกรณีตามมาตรา 193 (3) เจ้าหนี้จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ตามนิติกรรมทันทีไม่ได้

4. ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้ประกันโดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมีได้ยินยอมด้วย ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้ประกันโดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมีได้ยินยอมด้วย หมายความว่ารวมถึง กรณีที่ลูกหนี้ไม่ให้อประกันเลย หรือให้อประกันน้อยไป หรือให้ในสิ่งที่ตนเองไม่มีสิทธิจะให้ (ซึ่ง เท่ากับว่าไม่ได้ให้)²⁹

ตัวอย่าง จากกรณีตัวอย่างในข้อที่ 2 นายแสงได้กู้ยืมเงินจากนายศักดิ์ไป จำนวน 800,000 บาท โดยตกลงกันว่านายแสงจะเอาสร้อยข้อมือเพชรมามอบให้นายศักดิ์เพื่อเป็นการจำนำ 1 เส้น และ นายศักดิ์ยอมให้เงื่อนเวลาแก่นายแสงที่จะชำระหนี้ภายในระยะเวลา 8 เดือน แต่ปรากฏว่านายแสงได้นำสร้อย เพชรที่เป็นของนางส้มแข่ง ซึ่งเป็นน้องสาวของนายแสงมามอบไว้ให้นายศักดิ์ โดยทั้งนี้นางส้มแข่งมิได้มีความยินยอม ดังนี้แล้วนายแสงจะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนเวลาดังกล่าวนั้นไม่ได้ นายศักดิ์มีสิทธิ เรียกร้องให้นายแสงชำระเงินคืนในทันทีได้

²⁹ คณะกรรมการกฤษฎีกา, สำนักงาน. (2534). ข้อเสนอแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการกฤษฎีกา. หน้า 400.